

СРПСКА АКАДЕМИЈА НАУКА

ИНСТИТУТ ЗА СРПСКИ ЈЕЗИК

ЈУЖНОСЛОВЕНСКИ ФИЛОЛОГ

ПОВРЕМЕНИ СПИС ЗА СЛОВЕНСКУ ФИЛОЛОГИЈУ

Уређује

А. БЕЛИЋ

уз сарадњу

д-ра *Алексића Радомира* (Београд), д-ра *Вуковића Јована* (Сарајево), *Конеског Б.*
(Скопље), д-ра *Нахшигала Рајка* (Љубљана), д-ра *Скока Пејра* (Загреб),
д-ра *Стевановића Михаила* (Београд), д-ра *Томановића Васе* (Скопље),
д-ра *Храсте Миша* (Загреб)

XX КЊ. 1—4

БЕОГРАД

1953—1954

О ЗНАЧАЈУ СИНТАГМА ЗА РАЗВИТАК ЈЕЗИЧКИХ ПОЈАВА

1.

Назив синтагма релативно је нов, али се знатно распростро у последње време. Штета је само што сви научници не схватају подједнако садржину тог термина. Зато ћу се мало на њој задржати.

Одавно се у лингвистичкој науци говори о групама речи у реченици. Тако је напр. Бругман говорио о групама у реченици (исп. његову KVGr III, Gruppen im Satze, 630—641). Иако су речи раздвојене у различне врсте речи, оне у реченици ступају у различне везе било „према њиховој логичној функцији било по њиховим спољашњим везама“ („nach ihrer logischen Funktion teils nach ihren äusseren Verbindungen“, 631). Бругман даље вели да је свака од њих веза од два члана, али додаје да се свакој такој вези може додати један или више чланова.

Ово је све заједно у основици врло просто и у сваком случају недовољно, али показује да је Бругман тачно осетио да у овим групама има нешто значајно иако није, у правом смислу речи, показао у чему је тај значај. Ови редови и биће посвећени и одређивању правих граница синтагма и утврђивању њихова значаја за језик. Истина, од Бругмана до данас доста се говорило о синтагмама (чак и о синтагматици као делу или једној дисциплини лингвистике), али ја ипак мислим да до данас није утврђена ни права природа ни прави значај синтагма.

И Бругман у прегледу група у реченици говори о односу субјекта и предиката као једној таквој групи, исто тако као што доцнији испитивачи говоре о реченици као извесне врсте синтагми (исп. код мене, О језичкој природи, стр. 181; а за ово би се могао навести и читав низ других научника као Sütterlin, Ch. Bally, Клеменсевич и др.¹⁾), са чим се ја никако не могу сложити. По моме

¹⁾ В. Ries, Zur Wortgruppenlehre 10, Белић, Roczn. slaw XV 34 и д. О језичкој природи 181 и д.

мишљењу однос субјекта и предиката, ма какве врсте био, није ништа друго и не може ништа друго бити до *реченица; синтагма је нешто сасвим друго.*

Ту морамо сасвим напустити младограматичаре са Бругманом на челу и покушати да дамо синтагми њен прави смисао. Пре свега, сваку синтагму карактерише јединство значења или јединство функције, или обоје заједно, али *увек јединство*, дакле јединство и значења и функције; док реченицу карактерише *двојство*, однос субјекта и предиката или онога што врши функцију субјекта и предиката или једног и другог појма у реченици. Истина, у синтагми има често више речи, али све су оне према управној речи *органиски* повезане тако да имају увек или јединство значења или јединство функције. Објаснићу ово неколиким примерима да би се јасно разумело о чему се ради.

Разлика између реченице и синтагме, сем двојства и јединства, у томе је што синтагма претставља нешто што је дато као готово, као статика, док је однос између субјекта и предиката или онога што их замењује творачки, увек нов, динамички.

Не треба са јединством синтагме мешати јединство реченице које је нешто сасвим друго, јер је у том синтаксичком јединству и по значењу и по односу његових главних делова *несумњиво двојство*. Ја сматрам да је *Ова је кућа велика* и *Ова велика кућа има чудноваш сћил*, тј. *Ова је кућа велика* и *Ова велика кућа* не претстављају онај однос како би то изгледало према речима које улазе у реченицу, с једне, и у синтагму, с друге стране. У првом случају појам „кућа“ везује се са појмом „велика“ као нешто што се саопштава ономе ко или у то не верује или не сматра да је тако. Говорно лице овде открива нешто ново или хоће нешто да претстави као ново. У другом случају појам је дат као готов. Синтагмом се он само описује. Ако се мисли да логички начин мишљења тражи од нас да прво закључимо да је кућа велика, па тек онда да знамо да је велика, можда у логици тако и мора бити. У лингвистици се полази од готовог појма *велика кућа* или се о *кући* тек износи каква је она према говору говорног лица. То су две сасвим различите ствари и у мишљењу и у језику. Што смо имали свугде исти придев, са копулом или без ње, то је зато што је тај придев као појмовна, засебна реч постојао, па се према потребама језика могао и употребити.

Иако John Ries у својој познатој књизи (*Zur Wortgruppenlehre*, Prag, 1928) не говори о овим унутрашњим разликама између реченице и групе речи (тј. синтагме), он, по мом мишљењу, пот-

пуно тачно одваја једно од другог. Пошто је одбио да се „Wortgruppe“ може односити на реченицу и „Wortgefüge“ (наше спој речи или исп. руско словосочетание), он наставља: „Zweitens fehlt dann ein handlicher Ausdruck für die nicht satzbildende Wortgefüge, für die als eine von den Sätzen wesensverschiedene Art von syntaktischen Gebilden eine zusammenfassende Benennung nicht entbehrt werden kan. Ich brauche, Wortgruppe immer nur in diesem eingeschränkten Sinn“ (5). У овоме има он потпуно право. Али се код Риса може констатовати и друго слагање са нама, а то је да и он види у свакој синтагми, ма колико она имала чланова, јединство. То јединство он назива јединством више врсте (6—7) које ипак није онако као јединство појединачне речи, — али је ипак јединство.

Узмимо реченицу: *Провели смо шешку, бурну ноћ*. Ту имамо две синтагме: 1) *провели смо . . . ноћ*, 2) *тешку, бурну ноћ*. Мислим да није потребно да говорим о томе да у реченици *Провели смо . . . ноћ* имамо два појма: субјекатски део *ми* и предикатски део *прровели смо ноћ*. Код њих има само реченичног јединства састављеног из двојства појмова: *ми* и *прровести ноћ*, то је јасно; али *прровести ноћ* (тешку, бурну или сл.) један је појам који се свим овим речима само описује; он је у сазнању нашем дат, али обично језик нема једне речи којом би то исказао (мада има случајева када за такве, сложене појмове има и једна, појединачна реч). То исто вреди и за другу синтагму *бурна, шешка ноћ* — и то је само један појам, изражен са више речи јер за њ нема једне речи, али је значење у њему јединствено. Па не само то. Цео тај појам, „бурну, тешку ноћ“, само је саставни део оног ширег, али ипак јединственог појма, *прровели смо шешку, бурну ноћ*. Ми бисмо могли рећи: *шешко, бурно смо прровели ноћ*, и ту бисмо добили место описне саставне синтагме *шешку, бурну ноћ* другу описну прилошку синтагму *шешко, бурно смо прровели*, са другом, допунском синтагмом *прровели смо ноћ*. Али од тога се ствар нимало не мења јер бисмо и ту имали потпуно јединство појма, само са друкчије израженим саставним деловима. Из ове сложене синтагме видимо такође да у њој има једна управна реч *прровели смо*, а све остале ступају у различне органске везе са њом: или као прилошке описне речи саставно са глаголским појмом (*шешко, бурно прровели*) или као објекатска допуна (*прровести . . . ноћ*). Заједно са управном речју описни прилошки детерминативи образују прилошку синтагму, а допунски детерминативи — допунску синтагму, али, уствари, обе су синтагме детерминативног карактера и са својом управном речју чине један појам.

По чему тих неколико речи (тешко, бурно провели смо ноћ) значе јединствен појам који нам је као такав у реченици или, ако хоћете у мишљењу, дат? И најкраћа анализа то ће нам показати. Пре свега *тешко, бурно провели смо ноћ* показује како смо провели ноћ, јер смо је могли провести и *мирно и пријатно, немирно и неугодно, моношано и досадно* итд., где је увек појам провођења, који је јединствен, само ближе описан; друга синтагма *провели смо ноћ* претставља такође потпуно јединство јер се именицом *ноћ* открива само латентни објекат глаг. *провести* којег мора бити: *провести дан, празнике, школски распус* итд. претстављали би различне могућности провођења времена, али ипак тај глагол са својом допуном (*ноћ, дан, празници, школски распус* или сл.) чини целину која нам је дата кад употребљавамо глагол *провести*. И, напоследку, иако је овај прирочки део састављен од управног дела и две синтагме, и у њему имамо потпуно јединство оствареног појма (тј. помоћу синтагма и исцрпно описаног). Како ту имамо јединство значења, јасно је да се оно, тј. то јединство, и остварује у значењу. Али то јединство може бити и по функцији коју синтагма у реченици има. Напр. *Пој и ђак ходили кроз једну велику планину, па их ондје ухвати ноћ* (нар. приповетка). Јасно је да овде у *пој и ђак* имамо подметску синтагму. Ту је јединство те синтагме у подметској функцији. Тако бисмо могли имати и објекатску (допунску) синтагму у којој бисмо имали јединство објекатске функције, напр. *Видео сам многа села, градове, мора и коншиненше*. Сви ти акузативни објекта везани су у једну сложену синтагму заједничком објекатском функцијом, мада можемо имати — као што често бива — и јединство прирочке функције (*Они су певали, свирали и веселили се*).

Ја сам навео овде само мали број примера, али они показују општу природу синтагма врло добро. Синтагме су групе речи у реченици *органиски* повезане које се одликују увек, ма како сложене биле или јединством значења или јединством функције. Могу оне бити повезане као у примеру *Видео сам многа села* итд. и једним и другим, тј. и допунском функцијом (објекатском, тј. по значењу) и вршењем исте функције (тј. заједничком функцијом објекта).

Могу се разликовати синтагме описног (придевског, прилошког и сл. типова)¹⁾ и допунског типа (тј. различних зависних

¹⁾ Ја сам до сада описне синтагме називао одредбеним синтагмама (в. напр. у мојој књизи О језичкој природи, стр. 181 и даље); али сам одустао од тог назива јер је сувише опште природе. И описне и допунске синтагме у извесном

падежа, без предлога или са њима), али, уствари, разлика међу њима није велика и граница се каткада сасвим губи. Напр. временске, месне и начинске синтагме добијају увек карактер одредбених синтагма иако по типу образовања (употребом зависних падежа) оне знатно напомињу допунске синтагме (напр. *Стаје хиљаду динара* — може се схватити као одредбена синтагма — „колико стаје“, иако је првобитно значење допунске синтагме, тј. „вредност обухвата хиљаду динара“; или „Куће у планини друкчије су неголи у равници“, разуме се једино „планинске куће“ „равнинске“ и сл.). Зато је и речено за њих уопште да имају детерминативни карактер.

2.

Сматрам да је потребно да се зауставим на једном делу своје дефиниције синтагме пошто се ја у томе правцу не слажем са многим испитивачима језика. А то је — о *органској* повезаности међу члановима синтагме. Да бисмо разумели шта то значи, зауставићу се претходно на мишљењу Рисову о унутрашњим односима међу члановима синтагме и на мишљењу Ch. Bally-а (у његовој *Linguistique générale et linguistique française*, III édition, Berne, 1944).

Шта Рис мисли о синтагмама и како их он посматра, видеће се најбоље ако наведем како их он дели и шта под сваком групом подразумева. Он их групише у три врсте: а) лабаво повезане групе (*lockere Gruppen*); б) получврсто (управо, полууско) повезане групе (*halbenge Gruppen*) и в) чврсто (управо, уско) повезане групе (*enge Gruppen*). Већ овај начин посматрања речи које чине синтагме јасно показује да их Рис не посматра увек у зависности од реченице. Кад би то чинио, не би назвао прву групу (то су подметске или прирочке синтагме, напр. *Деца, жене, људи, све је то пошрчало на улици* или сл. или *Они су гледали, дивили се и уживали у изванредном призору*) лабаво повезаном групом (синтагом). Иако међу речима нема везе или има минималне, оне су јединством подметске или прирочке функције ипак везане онолико колико и друге две групе. Ништа није у језику тако срасло са синтаксом као синтагме; једне од њих, оне које су повезане само функцијом у језику — и добијају значај синтагма искључиво у реченици као подметске синтагме (тј. више подмета за исти при-
су правцу одредбене Ја их и називам на више места детерминативним. После тога је незгодно задржати назив одредбени (који је уствари једнак са називом „детерминативни“) само за једну врсту тих синтагма.

рок), или само прирочке синтагме (тј. више прирока за исти субјекат), или само објекатске синтагме (тј. више објеката за исти глагол у предикату), мада код објекатских синтагма, сем заједничке објекатске функције, која се одређује односом објеката између себе, имамо и исту значењску функцију која се одређује односом сваког појединачног објекта према управној речи. Зато се може рећи да једне синтагме имају само функциско јединство, а друге имају и значењско и функциско. Како се, после тога, синтагме могу посматрати изван функција које врше у реченици када оне неки пут једино од реченице (напр. подметска синтагма или прирочка синтагма) и добијају природу синтагма, а у осталим случајевима и значење и функцију своју. Наравно, синтагме могу, претстављајући извесне појмове, бити употребљене и изван реченице (напр. *Народноослободилачка борба, пролећна киша, мајска ружа, друмска механа, Универзитет у Београду, Српска академија наука* итд. итд.); али се тиме не обухвата све широко поље синтагма и без употребе у реченици највећи би део био изостављен. Рис их није, по себи се разуме, могао свести само на синтагме које могу бити самосталне јер напр. износећи чврсту везу (код допунских и једног дела описних синтагма) или полу чврсту везу (код апозитива или атрибутских синтагма), он је морао водити рачуна и о реченици, а у реченици синтагме имају, по неопходности, и самосталну употребу (напр. у подметској функцији) и зависну употребу у различним и описним и допунским синтагмама.

Али иако се ја не могу сложити са одвајањем Рисовим синтагма од реченица, ја ћу ипак исцрпније навести шта уствари обухватају групе Рисове и како се њихова садржина може сврстати према нашем значењско-функциском критеријуму.

У прву групу лабавоповезаних синтагма он ставља: напоредо навођене речи у истој служби, напр. *Деца, људи, цео свет — смеј се шоме. Нејријашељ их пошискује, ојкољује, уништава. — Спрљљења, спрљљења! — Он је поштајао већи, све већи.* Итд.

Као што се из ових примера, који су наведени у духу Рисових примера, види, све напоредо наведене речи у синтагми увек су сједињене функцијом у једну синтагму, а једна реч другу ближе не одређује. То би биле синтагме са функциским јединством. Чланови који се овако наводе могу бити и везани свезицом између себе или како друкчије. То Рис назива спојним низањем чланова синтагме (*Петар и Павле били су јуче код нас*), али, уствари, то не мења стварно нимало њихову природу јер и тако наведене (у синдетону) оне добијају своју општу и јединствену функцију од упо-

треба у реченици (подметске и природне и сл.). И, најзад, у трећој варијанти прве групе меша се једно и друго (*Пећар, Павле и Марко били су јуче код нас*). То значи да се и она своди на прву групу. Све би ово биле, према нашем схватању, најобичније сложене синтагме са јединством функције на првом месту, а затим каткада и са јединством значењске функције (када напр. имамо какву сложену објекатску синтагму или сл.), напр. *Носили су му свакојаким понуда, јела, воћа и, најзад, много, увек много цвећа*. Иако овде имамо све речи повезане објекатском (партитивном) функцијом, дакле, јединством функције, сваки од ових партитивних генитива стоји према управној речи (носили су) и у значењској, допунској функцији. Исп. ниже.

Другу групу получврсто (или полууско) повезаних чланова чине, уствари, оне синтагме у којима имамо или атрибутску апозицију или апозитив (напр. *Река Сава шече поред Београда за прво значење, Лондон, престоница Енглеске, врло је насељен град* — за друго). У оба случаја имамо, уствари, ближе описивање именица, само на два различна начина: једном — просто придевско-атрибутским начином, а други пут придевско-предикатским, дакле описним синтагмама које улазе у круг значењско-функционалних синтагма.

Напослетку, у трећу групу чврсто (уско) повезаних синтагма улазе ове синтагме: а) прилошке, б) придевске, в) именичке и г) глаголске, тј. синтагме у којима је однос међу члановима: или описни (прилошке и придевске синтагме) или допунски (именичке и глаголске синтагме). Код допунских група има се овде на уму или падежна зависност (напр. *Кућио бих ново издање Горског вијенца*) или глаголска допуна (напр. *То би се могло учиниши* и сл.).

Као што се одавде види, од три категорије синтагма прва група улази у синтагме функционалне, а друга и трећа група у детерминативне синтагме (описне и допунске). Међу њима је граматичка разлика, тј. у употреби граматичких средстава, али, уствари, све су то синтагме са одређеним значењским и функционалним јединством. По суштини, тј. по својој органској вези, друга и трећа група чине једну категорију (исп. ниже). Рис је дао сувише значаја граматичким, тј. формалним обележјима. У свему, анализа је Рисова спољно граматичка, више морфолошка него синтаксичка, али у знатној мери и синтаксичка.

Нешто сасвим друго имамо код Ш. Бали-а. Он полази, сасвим супротно Рису, од тога да је реченица права синтагма и да се све синтагме свде на реченицу, управо на везу описа или допуне са управном речју преко глаголске копуле или каквог гла-

гола који је у себи садржи иако се она засебно не јавља. Напр. „Une pomme rouge (= qui est rouge)” *Elle est rouge*; „la maison de mon père (= qui est à mon père)” *Elle est à lui*; „mon chapeau (= qui est à moi)” *Il est à moi*; „cette table (= la table qui est ici)” *Elle est ici* (ор. cit. 106).

Колико Бали иде у овом правцу далеко, тј. у нахођењу свугде или показане или скривене копуле, може показати његово објашњење које се садржи у т. 162. „Све што претходи (тј. горњи примери и слични) показује да свака граматичка веза (ligament) синтагме изведене од реченице може се свести на глагол. „Кућа мога оца“ (la maison de mon père) је *кућа која припада моме оцу* и напомиње реченицу: „Ова кућа припада моме оцу”; однос припадања подразумева се у *de* који припада некоме (qui appartient à; *de* је глаголска веза, веза која може бити замењена копулом (припадати [appartenir, être à]) и која спаја одређивача (le déterminant) са одређеником (déterminé). У „црвена јабука“ распознаје се такође одређеник, именица, и одређивач, придев; овде служи као копула проста напоредност именице и придева; однос који она исказује исти је као и копуле у „ова је јабука црвена“.

„На тај начин, у језицима индоевројским, сваки је граматички однос глаголски. Сва је граматика у глаголу; и обрнуто, сваки глагол исказује собом нешто граматике или је садржи у себи, јер је он или сама копула (ш. 165, 167) или је садржи у себи“ (ор. cit. 106).

Да би се ово разумело, видећемо одмах како он анализира глагол. Он то чини при испитивању односа између субјекта и предиката или између одредбеника и одређивача. Тај однос може бити двојак: или *особина* или *одношај*. Првим термином ја преводим Балијево *inhérence*, што значи нешто што је у нечему, недовојиво од њега, чиме је оно прожето (Бали наводи за исто и реч *compénétration*). Ово би се могло рећи и *одредба* или *дођуна* — јер је граматичка особина првога слагања (accord), а другог однос двају предмета који су један изван другог („Трешња има кошчицу“, в. стр. 107—8).

Прво, тј. одредба или слагање, обележава се општим значењем споне *биши* (L'accord est marqué par le radical de la copule être) и слагањем у француском језику прирока са подметом у роду и броју („La terre est ronde“), а само у броју када је глагол („La terre tourne“).

Продужавајући ову своју анализу, Бали вели да непрелазни глаголи као *marcher, travailler, souffrir* и сл. садрже нагомилавањем

у свом општем делу копулу и предикат: *marcher* = „être en marche“, *travailler* = „être au travail“, *souffrir* = „être souffrant“, *cet homme boit (habituellement)* = „est un buveur“.

Као што је речено, друга врста поменутих односа, допунског, како сам га назвао, или одношајног, како би се рекло по називу Балијеву („relation“), био би у односу двају, независних једних од других, предмета, наравно, у смислу логичком или апстрактном, напр. *књига и сто* у „Књига је на столу“, *шрећња и кошчица* у „Трешња има кошчицу“. Овај се однос може одређивати полазећи од једне или друге речи, једном речју он је „обратљив“ (*réversible*): „Paul est près de Pierre: Pierre est près de Paul. Cette maison appartient à mon père: Mon père possède cette maison. Pierre bat Paul: Paul est battu par Pierre“. „Само разлози чисто психолошки чине да изаберемо једну од речи као основу, а другу као предмет исказа“ (све на стр. 108).

Одношајна врста синтагма обележава се „лингвистички“ (граматички?) синтаксом управљања (*de rection* *ibid.*).

Наведени примери показују да се управљање („рексија“) исказује обично у француском језику предлозима. Апстрактно се може управљање означити управном копулом (*copule rectionelle*) *être à* која се може обратити у *avoir* („*Cette maison est à mon père: Mon père a cette maison*“) и *објекатском дојуном* која образује са копулом „*prédicat de rection*“ (исказ рексије). У *être à* предлог *à* обележава положај (материјални или духовни) подмета према предмету (положај који може бити конкретизован на хиљаду начина: *être dans, sur, sous, appartenir, ressembler, obéir* итд.). Копула *avoir*, која значи обраћање овог односа, допушта такође хиљаду разноликих начина: „*avoir*“ = *contenir, envelopper, tenir, posséder, gagner, prendre, avaler, manger* итд. Ово обраћање логички није увек могућно, њега језик не допушта увек: тако би поред „Paul a la fièvre“, „La fièvre est en lui, à lui“ изгледало чудновато.

Одавде се јасно види шта и како, у најосновнијим цртама, Ш. Бзли види у синтагмама. Да се мало на томе задржимо и да одредимо место његову гледању у реду других.

Пре свега, као што је речено, Бали изједначује, у извесном правцу, реченицу са синтагмом. Он показује како је постала синтагма, дакле, генетички гледа на њу; иако се ја не слажем са њим и у пореклу синтагме, ја сматрам да овде није место таквом расуђивању. За нас су „*Une pomme rouge* и *La pomme est rouge*“ две потпуно засебне ствари. У првом случају нам је *Une pomme rouge* предмет дат као такав, „црвена јабука“ је оно од чега се полази

и ту није потребна никаква спона, па ни спона „zéго“; међутим у *La pomme est rouge* ми откривамо својство или особину јабуке у тренутку кад говоримо. Зашто ми то чинимо када је јабука већ црвена или дата као црвена, то је друго питање. Свакако зато што мислимо да неко сумња у то или што мислимо да је она у том тренутку таква и то хоћемо да саопштимо. Дакле, у првом случају имамо један појам (јер нам је јабука црвена дата и ми бисмо је могли назвати и једном речју, напр. *црвењача* „шљива“ или „јабука“, исп. и *црвеника* „коза“ или „вино“, *црвенац* „црни лук“ итд.), а у другом случају имамо два засебна појма која ми за извесно време, као што је и показано глаголом, спајамо. Овако је и у другим случајевима. Исп. о томе и напред стр. 1—2.

Али за нас то није важно. За нас је знатније како Бали гледа на унутрашње односе код синтагма. Видели смо да их он своди на описни (одредбени) однос и на допунски однос, дакле онако како су многи граматичари и пре њега и пре Риса на њих гледали (в. и код мене, О језичкој природи, 191 и д.), износећи да је граматички однос за прво конгруенција, а за друго рекција. Из овога се види да и Бали *in ultima analysi* формалистички гледа на ове појаве. Јер, питамо ми, како би се описне и допунске синтагме окарактерисале за језике који немају облика, па према томе немају ни конгруенције ни реакције, а синтагме имају. Могло би се рећи да то показује напоредност њихових стављања са управном или одређеничком речју према одређивачким речима. Из текста Балијева излази да би и он тако одређивао поменуте односе. Али, питамо ми опет, зар напоредност речи, са додатком какве партикуле или без тога није такође формалистичко гледање на ствари, зар то није само спољашњи опис тих појава, а не улажење у њихову суштину. Најзад, речи, ако желимо да се нешто помоћу њих исказе, морају бити стављене напоредо или како друкчије. Та напоредност, било да су опис или допуна стављени испред управне речи или иза ње, треба од нечега да зависи. *Бали* је пронашао да то мора бити неизречена (*zéго*) копула која се у реченици јавља у пуном облику; ми пак сматрамо да у томе и јесте главна погрешка Балијева: у синтагмама нема и не може бити глаголске копуле, ни праве, тј. исказане, ни „материјализоване“, тј. скривене у глаголу. Разлика између реченице и синтагме и јесте у томе што појам синтагме искључује, својим јединством значења или појма, идентификовање са ма каквом врстом реченице у којој имамо увек оличено двојство претстава. Према томе, Балијево тумачење не задовољава нас ни генетички ни стварно. У

њему је помешано извесне врсте логичко тумачење, тј. свођење свега у језику на глаголски однос, с једне стране, са извесне врсте граматичким или лингвистичким тумачењем за које би се могло рећи да је формалистичко. Стварног објашњења ја код њега нисам нашао.

3.

Све нас то гони да се задржимо на стварном тумачењу синтагма. Ја ћу узети, као што је чинио и Бали, најобичније примере из свакидашњег живота, да на њима покажем како треба гледати на ове појаве.

Пре свега, што се тиче искључиво функцијских синтагма, о њима нема шта нарочито да се каже. Просто навођење именица у субјекту или глагола (или номиналних делова) у предикату — јасно показује да их ту сама функција везује у јединствену целину. Напр. *Људи, деца и све живо изашло је да види победника и да га поздраве. Људи, деца и све живо претставља једну целину* као заједнички подмет за предикат *изашло је*. Или напр. *Они су се скуљали, прећирали, кайкада долазили до грубих речи, па ипак расћајали у пријатељству*. Овде цео прирок *скуљали (су се), прећирали, долазили до грубих речи, расћајали у пријатељству* — све то заједно, са осталим помоћним речцама, чини једну природну синтагму. Ја се нећу овде задржавати на споредним синтагмама које се садрже у глаголима овог прирока (*кайкада долазили, долазили до грубих речи, грубих речи, расћајали у пријатељству*), јер ће све оне бити потпуно јасне на основу онога што ће бити изнесено ниже.

Пређимо сада на значењске синтагме. Узмимо најобичније категорије: придев и именицу, прилог и глагол, глагол и зависан падеж, напр: а) *велика кућа, зелена ливада, огромно богатство, сухо лепо, пријатно пролеће* итд.; б) *он лепо пише, ловац рано устаје, ми смо се састали, изванредно свира, скупо плаћа* итд.; в) *купио је краву, однеговали су децу, дао је новаца пријатељима, орали су и плугом и ралицом, млели су пшеницу и сирак* итд.

Ови примери претстављају два значењска типа: описни а) и б) и допунски в). У примерима под а: *велика кућа, зелена ливада, огромно богатство, сухо лепо, пријатно пролеће* — придеви, тј. атрибути, садрже се увек у појму именице. У појму „кућа“ имамо различних могућних особина: *велика, мала, дрвена, камена, од набоја, многострашна, приземна, шрошна* итд. и када се од свих тих особина издвоји само „велика“, то значи да се из потенцијала

те именице издваја особина којом се сада као оствареном дана кућа одликује од других. То значи да тај придев са именицом спаја његово место у појму „кућа“, дакле нешто што чини саставни део самог појма „кућа“, што је органски срасло са том именицом у њену појмовном облику. Зато се *велика* органски спаја са *кућа* тим што се придевом *велика* износи једна од могућих потенцијалних особина поменутог појма. У енглеском језику придеви не обележавају ни род ни падеж, пошто су непроменљиви, па ипак врше исту службу као наше *велика* које има пуну конгруенцију. Како то? Просто зато што у *a great house*, исто као *a great man* или *a great child* и сл. — оним непроменљивим *great* испуњује се могућни део претставе *house, man, child*, дакле је са њима органски везан. Иако *great* стоји испред именице, то не значи да он *шине* врши своју службу, већ зато што га *house* асимилује, прима у себе, па по томе и уза се градећи са њим јединствено значење „*a great house*“ = „велика кућа.“ То вреди и за све остале придеве и именице уз које они стоје: увек је придев саставни део могућног појма именице и испуњавањем те службе придев се органски везује у целину са њом. Има језика у којима овако придев са именицом чини сложену реч (исп. ниже стр. 20) јер су сви услови за добијање такве сложене речи дани у односу придева према управној речи. Али, наравно, то не мора бити. И у нашем језику имамо дијалекатску именицу *Вѣлигдѣн* у значењу „Ускрс“ или сл. добивену на тај начин што обе те речи значе јединствен појам. Нема никакве сумње да је у претварању *вѣлик дѣн* у *Вѣлигдѣн* било од значаја, прво, то што је од истицања првобитног значења извесног дана добивено и ново, опет јединствено, али промењено значење „Ускрс“, тј. велики празник, које је учинило да се и обличка целина схвати као јединствена према напр. *вѣликѣ дѣн* у значењу *знѣчѣјнѣ дѣн* или сл. у којима су се обе речи сачувале као засебне иако и оне значе јединствен појам, али тај јединствени појам није изменио основног значења ни једног ни другог дела, исто онако напр. као што имамо синтагме као *бѣлѣ лѣк*, *црнѣ лѣк* и сл. у којима се јасно још осећају оба дела којима се описује један јединствени појам.

Могућно је да би неко могао рећи да се у оваквом објашњењу огледа „ментализам“ или „психологизам“ или још нешто друго. Међутим то није тачно. Ово је чист „лингвистизам“, ако се тако може рећи. Јер се овде посматрају стварне особине које речи имају и на основу њих се тумаче особине синтагме. Нико не може рећи да се у појму „кућа“ не садрже потенцијално многе

особине које се обележавају придевима (и *велика*, и *камена*, и *висока*, и *мала*, и *шрошна* итд.), и нико не може рећи да у синтагми *велика кућа* или сличној немамо једну од особина које се садрже у појму „кућа“, тако да придев „велика“ стоји у вези са потенцијалом те речи, извлачећи из њега једну особину и стављајући је као реализовану црту дане куће. У томе нема ничег што није дато самом, најстварнијом анализом појма „кућа“, тј. његова значења. По томе је *велика* органски део појма „велика кућа“ и зато није потребна ни конгруенција, нити ишта друго, па да појмовна реч „велики“ у појму „велика кућа“ заузме своје *органско* место. Мислим да свако друкчије одређивање саставних делова значењске синтагме неће дати оно што је у њој основно.

Узмимо примере под б: *он лепо пише, ловац рано устаје, шу смо се састали, изванредно свира, скупо плаћа* итд. — у свима тим случајевима прилози чине целину са глаголском речју, они се увек налазе у њеном потенцијалу, чинећи тако са њом увек један појам.

Кад неко пише, он мора писати или *лепо*, или *ружно*, или *нечисто*, или *разговешно*, или *сабијено*, или *развучено* итд., — он мора писати на извештан начин, и кад ми од многобројних начина износимо један или други, ми само тиме описујемо дани појам, који је увек јединствен. *Устајаши* се може и *рано*, и *касно*, и *журно* и *полако* и сл. и када износимо за *ловца* да *рђно рђни*, ми тиме описујемо који од различних глаголских момената најбоље карактерише *ловца*. У *шу ... смо се састали* само се ближе одређује место састанка, а да је реализован глагол *састаши се* морао имати и одређено место, и начин, и време — то се по себи разуме. Све је то код сваког глагола латентно (ја сам те моменте назвао код глагола сталним пратилачким моментима сваког актуализованог или реализованог, тј. оствареног, глагола, исп. код мене О језичкој природи 95 и д.) и ми, износећи ма који од тих латентних момената, откривамо оно што се иначе може и само подразумевати, што је у самом глаголу, и, на тај начин, учествујемо у откривању његове природе; зато и велимо да је прилог у свима сличним случајевима органски везан са глаголом, чинећи са њим врло уску, врло чврсту, јединствену целину. То исто вреди и за остале примере: *изванредно свира, скупо плаћа* и сл., увек су то само јединствени појмови. Зато и у нашем језику врло често такви прилози чине целину са придевом или глаголом: исп. *мрко-зелен, ошвореножущи, новосадски* од Нџви Саџ, *многопоштовани* итд. а има језика у којима прилози са придевима или глаголима чине *увек* једну реч, исп. ниже стр. 21.

Напоследку у примерима: *купио је краву, однеговали су децу, дао је новаца пријатељима, орали су и њугом и ралицом, млели су и њшеницу и сирак* и сл. — увек имамо присну, управо органску везу ближег или даљег објекта са глаголом. Глаголи *купиши, однеговаши* и сл. садрже у себи латентне објекте јер кад год се купује — мора се *нешто* куповати, без обзира да ли је то у реченици исказано или није; али кад се исказе, онда то, по неопходности, заузима свој органски део у глаголу чинећи са њим целину, јер откривање латентног објекта и јесте изношење дела самог глагола. То вреди за све прелазне глаголе, па и за значење *неговаши* или ма које друго. Код глагола *дати* има два таква момента у горњој синтагми, а може их бити и много више: када се даје мора се *некоме* дати (даљи објекат) и мора се *нешто* дати (ближи објекат). Када се за једно и друго употребе извесне именице (једна у дативу, друга у акузативу, једна на првом месту, друга на другом или још како друкчије), врши се само овај органски процес, глагол се допуњује оним што он у себи садржи као латентне саставне делове. *Орали су њугом и ралицом* — два су исто тако важна, органска дела самог појма *орати* којима се само оно што је у глаголу скривено као стална могућност овде износи у две варијанте. Истина је да се овде употребљава нарочити падеж, инструментал, у нашем језику, а тако и у неким другим језицима, али би било довољно навести и само поменуте речи, које су и саме собом оруђа, па да се зна да се оне везују са оним латентним инструментом који се садржи у глаголу *орати* (исп. у нашој пословици *Нокти су му, орати би могао* и сл.). Има језика где би било довољно и само навести овакве именице, па да оне у појму *орати* заузму своје место. Исп. код мене, О језичкој природи 202 и д.

Мислим да после овога не морам нарочито анализирати примере као *млели су њшеницу и сирак* јер они иду у прву групу примера са латентним, а овде откривеним објектом.

Из свега што је овде наведено јасно се види да свугде овде имамо заиста чврсту везу, и код придева, и прилога и различних допуна уз глаголе. Ако је Рис ову везу назвао чврстом или уском, он је имао потпуно право. Али то је само последица оног односа, који све поменуте категорије имају према својим управним глаголима у синтагмама. Не бисмо могли рећи да је обележје тога апсолутно увек конгруенција или нарочито обележена рекција, иако тога има доста, па је често у језицима и обавезно као у многим индоевропским језицима. Откуд то долази и зашто то долази

у језицима, то је друго питање. Али када тога има, то је увек последица, а не узрок. Последица које може бити, али не мора. У енглеском језику придеви су у синтагмама непроменљиви, па се ипак тачно зна на шта се односе, јер они заузимају одређено место у појму управне речи. То исто вреди и за прилоге који често у језицима немају засебног облика, а тако исто и различне допунске речи према управним речима. Свугде је ту главно органски однос према управним речима, управо апстрактно или латентно садржавање њихово у њима.

Дешава се често да се *место* тих речи у синтагмама морфологизира, да би се њихова функција могла разумети и одвојити од других могућних функција (в. о томе код Мешчанинова, Члены предложения и части речи, Москва, 1945, 199 и д.), али све је то последица оног органског односа који је дат у природи управних речи према зависним. Наравно, много се, после тога, у језику маханизира, али ниједна механизација није узрок њихова значења, већ је унутрашњи органски однос узрок њихове појаве, а механизација оног места које дотични органски део заузима може се и уопштити, исто онако као што се тај однос може исказати и каквим обликом.

Мислим да је из овога јасно: зашто сматрам да у карактеристику синтагма мора ући и нарочито истицање *органске повезаности* одређивачке речи са одређеничком.

И овде, на крају овог тумачења, морам још једном истакнути колико је оно чисто лингвистичко, као и напред на стр. 12. При језичким тумачењима ми не можемо одбацити значења речи и оно што се у њима скрива. То у нашем мишљењу постоји, па подједнако постоји и у језику. Када се напр. глагол у реченици реализује или активизира, он мора бити радња или стање извесне врсте, он се мора извршити у извесно време или на извесном месту. Све се то не мора открити при свакој реализацији глаголској, али колико се год од тога открије, оно добија своје органско место у глаголском појму као његов детерминатив. Исто тако при вршењу глаголске радње мора бити, ако су глаголи прелазни, и латентног објекта, и оруђа којим се та радња врши и намене — кога ради се она врши и сл. Није тешко погодити да су ти унутрашњи моменти глаголске радње, без којих она није потпуна, оне допуне или значењске синтагме које и чине потпуност реализованог глаголског појма или органску глаголску целину. Наравно, они могу бити изречени, али не морају. Само се, у сваком

глаголу по неопходности, морају подразумевати, наравно, докле остаје глагол даног значења. Ето, у томе је та *језичка* органска веза синтагме и управне речи која истиче *искључиво* из језичких особина глаголских речи. У томе нема ничега што би било изван глагола или што би се приписивало разумевању глагола позајмицама из какве друге научне области.

Из овога излази да је у сваком тренутку језичког остваривања језик везан са мишљењем, и то толико да се језик не може разумети ако се не утврди које и какво место његове особине имају у мишљењу. То је толико природно да то не би требало нарочито доказивати; али како се стално на том терену јављају неспоразуми морам и о томе рећи неколико речи.

Речи су знаци за ону њихову садржину која се налази у нашој свести, или сазнању или мишљењу. Када се речи у реченицама богате садржином, све се то нагомилава у појмовним речима преко оних речи које излазе из реченица, тј. ослобођавају се после њихове употребе у реченици, и задржавају се у нашем мишљењу. Када се поново, под истим гласовним знацима, реализују појмовне речи, оне се реализују са целокупношћу значења која су се у њима нагомилала. И тако се јавља опет ново могућно богаћење речи које из остварених реченица иде у мишљење као појмовна реч. И тако увек. Када је тако наше мишљење и језик једна целина, како се може при анализи особина речи и њихова облика занемарити њихово место у мишљењу? Кад би се то чинило, та анализа не би била потпуна. Зато кад испитујемо односе речи у синтагми, ми морамо знати шта ти односи претстављају у нашем мишљењу, наравно, са нашег лингвистичког гледишта.

4.

Овде сам се само узгред дотицао формалног обележавања, било конгруенцијом описних синтагма било рекцијом допунских; зато се морам на томе и мало исцрпније задржати.

Као што је то већ напред истакнуто, ја сматрам да је у свима синтагмама ове врсте (и описним и допунским) главни моменат, иако не и једини, јединственост појма која се обележава откривањем одређивачког дела синтагме латентног али сталног саставног дела саме управне или одређеничке речи. Све остало, почевши од облика и завршујући ма којим спољашњим начином да се та органска веза обележи, од споредног је значаја. Ових средстава која се за то могу употребити може бити, а може и не бити. И

сасвим је узалудан посао хтети по сваку цену наћи какво нарочито средство да се ово и формално обележи (као што чини напр. Бали). Та средства као последица служе да се каква функција причврсти за неки део синтагме и да даље послужи као грађа за стварање засебних категорија речи. Али није овде у питању ни грађење нарочитих облика ни тумачење синтаксичком функцијом јер је и она само последица оних могућности које речи дају за стварање органске везе са члановима синтагма који тада у исто време врше и синтаксичку функцију. У разумевању ових односа ни синтаксичка функција не може заменити ону органску функцију која је основица сваке синтагме, па и сваке друге функције у језику или ма каквог обележавања ма каквим формалним начинима употребе речи.

То ће се лепо видети ако узмемо да, макар у најкраћим тезима, продискутујемо оно што о томе говори И. И. Мешчанинов у напред поменутом делу. Он не употребљава још термин синтагма, већ говори о *групама* у реченици.

Он врши анализу (стр. 116 и д.) реченице: *Снеговые горы производят грандиозное впечатление* (Снежне планине чине грандиозан утисак). Он правилно види у овој реченици два основна члана: подмет и прирок, који су самостални, и три несамостална члана. Говорећи даље о подмету Мешчанинов за њега вели: „да се јавља и у синтаксичкој групи чији се сви остали чланови потчињавају том уобличавању (оформлению) или конгруенцијом, или управљањем или примицањем (примыканием) или завршним обухватањем (замыканием).“ То исто вреди и за предикат. „На тај начин, наведени пример — *Снеговые горы производят грандиозное впечатление* — даје два основна очлањавања реченице: синтаксичку групу подмета и синтаксичку групу прирока у којима се јављају и главни и зависни чланови. Главни чланови имају међу својим карактерним обележјима и то да су и сами у саставу одговарајућих синтаксичких група. Ту су се њима припојили чланови реченице од њих зависни који теже њима и према целој синтаксичкој структури и према свом граматичком уобличењу“ (Члены предложения итд. 118).

Дакле, као што се одавде види, синтаксичка функција и морфолошке особине чланова синтагма играју главну улогу у стварању синтагма. Али, говорећи тако, ми се налазимо у безизлазном положају. Јер према мишљењу Мешчанинова синтаксичке функције дају могућности уобличавању речи и сада, обрнуто, то њихово уобличавање (конгруенција, управљање, примицање, завршно

обухватање) — претставља средство за привезивање или потчињавање тих зависних чланова главним члановима.

Ово се провлачи и кроз остала разлагања његова. У другом примеру: *Он долго думал и, наконце, казала који он пореди са Он долго думал и, наконце, казала своје решајуће слово* што он анализира слично горњем примеру, он налази да „своје решајуће слово” заузима „слободан положај” јер је, као што прва реченица показује, суђење могло бити исказано и без њега. Зато га М. назива самосталним чланом реченице, само не главним.

Ово је, по моме мишљењу, погрешно размишљање. Оно показује да М. пореди речи, а не оно што оне садрже. Разлика између прве и друге реченице само је у томе што је у првом случају („казала”) објекат реченице који несумњиво постоји остао недоречен, латентан, а у другом је објављен. Према томе, у првом је случају глагол непотпун, а у другом потпун. „Своје решајуће слово” у другој је реченици органски део њен и ни у ком случају се не може сматрати ни полусамосталним, још мање самосталним, макар и споредним, чланом реченице.

Овај факат показује да М. оперише језичким елементима без језичког осветљења. Ми не можемо уопште разумети природу „група” речи или синтагма ако будемо овако мислили. У језику се ретко кад открива све оно што је условљено природом самих речи, већ само онолико колико смисао реченице захтева. Када ме неко запита: „шта радиш” и ја одговорим „пишем”, то не значи да тај глагол нема објекта, већ само то да нисам сматрао да је потребно да га откријем. А, уствари, ја сам морао *нешто* писати (или *писмо*, или *научну расправу*, или *причу* или *чланак* и сл.) Сасвим је друга ствар кад се глагол употреби не да се покаже реализација радње, већ да се изнесе особина каква (напр. кад се рече: *он пише* у значењу „он је писац”, *она шије* у значењу „она је шваља” или „бави се шивењем” итд.) или кад глагол без објекта има сасвим друго значење неголи глагол са објектом, па био он исказан или пређутан (исп. напр. када се зна за неког да ради какав посао, па се запита: „*је ли свршио*” [посао], али када се глагол *свршиши* употреби без објекта, онда „*је ли свршио*” значи „је ли умро” и сл.). Све именице, сви глаголи, па и придеви обично се употребљавају непотпуно када се употребљавају у реализованој или актуализованој реченици. Познато је напр. да сваки глагол при својој реализацији има и време вршења, и место и начин. Међутим ми ретко кад одређујемо све то. И кад је потребно да то речемо, то не значи да смо нешто нарочито додали, него да

смо изнели од онога што можемо дати, што нам је потенцијално у речима дато, — оно што сматрамо да је потребно. Када се рече *Сушра, 15 ов. мес., биће скуј универзитетске омладине на Студеншском шргу у 10 час. пре подне*, онда смо рекли оно што је било потребно. За један скуп о којем се објављује мора бити назначено и ко се позива на скуп, и када, и где и у колико сати. Могло би се рећи и у каквом оделу и каквим начином да долазе (колима, на коњима, пешке или сл.), али то није потребно. Међутим и време, и место и коме је скуп намењен, [све то улази у потенцијал израза „биће скуп” и претставља неколико синтагма органски повезаних:

Сушра, 15 ов. мес. — временска је синтагма у којој апозитив 15 ов. мес. ближе одређује појам сутра у низу календарских дана (описна синтагма).

Сушра, 15 ов. мес. биће скуј — то је временска синтагма у прилошкој функцији временског одређивања одржавања скупа (прилошка описна синтагма).

Скуј омладине опет је описна синтагма која би се могла исказати и речима *омладински скуј*, а која је проширена још ближим одређивањем *универзитетске омладине*, која са именицом омладина претставља и сама атрибутску синтагму, тако да би се све заједно могло рећи једном сложеном синтагмом *универзитетски омладински скуј*.

Студеншки шрг — описна атрибутска синтагма, а *биће скуј омладине на Студеншском шргу* — претставља месну синтагму којом се ближе одређује месни пратилачки моменат онога „биће скуп” или „одржавање скупа“.

У 10 час. пре подне — опет је временска синтагма, у којој се бројном конструкцијом и у вези са именицом *часов̄а пре подне* које и само претставља описну синтагму у којој се часови одређују као преподневни, назначује тачно време у часовима, па према томе, иако је знатно одвојено од основне временске синтагме *сушра, 15 ов. мес.* — по неопходности претставља њену даљу одредбу и заједно с њом ближе одређује реченицу *биће скуј омладине*.

Могло би овде бити још више различних проширивања различним придевима и именицама и увек би се сродне синтагме сврставале у сложене у којима би једно описно одређивање (или допуна) ближе одређивало другу синтагму. Наравно, много штошта од овога може изостати, али то не значи, да је исказано, да то не би одмах нашло своје органско место у реченици. Питање је увек шта је и колико је потребно да се изнесе.

Из овога се види да је код свих синтагма главно питање у каквој се органској вези налазе са појмовима које ближе описују или допуњују. Формална обележја долазе тек накнадно, а може их и сасвим не бити. Зато се ја не могу сложити кад Мешчанинов вели: „ближе допуне (прямого дополнения), као такве, у гиљацком језику¹⁾ нема, иако у њему има исказивања непосредног (прямого) објекта“ (ор. cit. 159), јер баш у гиљацком језику има оно што је за објекатску синтагму најкарактеристичније: да објекат, чак када има и свој атрибут, срasta са глаголом у целину. Напр. „њи урладухтугхдъ“ — „ја сам изабрао добру секиру“, у чему „урла“ значи добар, „тух“ секира, „ругхдъ“ „избор, бирати“. „На тај начин, друкчије неголи код даље допуне, која се, као што смо видели, јавља на засебном месту, непосредни (ближи) објекат у гиљацком језику добија толико зависан положај да се никада не одваја од „инкорпорирание“ природке групе „улазећи у њен основни део и добијајући значење обележја процеса радње“ (ор. cit. 159). Ту се Мешчанинов позива на енглески језик: „Исп. положај ближе (непосредне) допуне у енглеском језику. Понеки пут је веза глагола с непосредном допуном тако у том језику блиска да се они сливају у један сложен израз који не може бити више подељен на саставне делове“ (ib.), али ипак међу њима може стајати „косвенное дополнение“ (ор. cit. 162).

Све ово потрђује необично јасно да се у гиљацком језику у поменутом сливању глагола и објекта, што се налази и у другим језицима ове врсте, па донекле и у енглеском језику, огледа само органска веза глаг. допуне или објекта са самим глаголом. То што у гиљацком језику нема облика који би примили на себе то обележје учинило је да је, по органској вези својој, објекат почео да чини и формалну целину са глаголом онако као што чини и значењску целину. Мешчанинов је те односе посматрао овде са „формалистичког“ гледишта, тј. да ли објекат чини и као реч засебну целину. То, међутим, нимало није овде потребно. И значење се због тога нимало није изменило. Он није почео да значи, као што би М. хтео, обележје процеса самог глагола, већ само оно што свугде у језицима значи ближи или непосредни објекат. Исто тако у гиљацком (а тако исто у чукотском²⁾) језику атрибут

¹⁾ Један од такозваних палеоазиских језика, исп. код Мешчанинова, Новое учение о языке, 1936 стр. 62 и д.

²⁾ Опет један од палеоазиских језика, исп. о њему код Мешчанинова ор. cit. 108 и д. и његово *Общее языкознание*, 1940, 152 — 176.

и именица, чинећи један појам, образују увек једну реч (исп. код Мешчанинова, инкорпорирование частичное, ор. cit. 33). Мешчанинов с правом пореди чукотско *шан'клявол* (*шан'* – добар, *клявол* мушкарац) — „добар човек“ са казахским¹⁾ *жаксы бала* („добро дете“) и руским *хороший ребенок*, само у чукотском обележавање атрибутске синтагме бива помоћу *сливања*, у казахском помоћу примицања, а у руском помоћу придевске моције. То значи да је *органска* веза атрибута и именице најбоље показана у чукотском, а много даљим средствима у казахском или руском (ор. cit. 27—28).

Дакле, у извесним језицима подметска и прирочка синтагма обележавају се и једном речју, што би одговарало њихову јединству. Међутим има језика где цела реченица претставља једну инкорпорацију. Тако имамо у североамеричком цимшијанском језику, делимице у чукотском, у корјацком (в. о њима ор. cit. 23) и сл. И реченица претставља извесну целину, и не може нас нимало зачудити што има језика који и ту целину претстављају сливањем речи које у њу улазе. Али исто онако као што ја сматрам да и у језицима у којима синтагме претстављају једну обличку целину — нема ничег примитивног, већ само остварење нечег што има оправдања у природи речи које улазе у синтагму (*органска* веза која је међу њима), тако мислим да и у језицима ескимоским, самоједским и другим у којима налазимо да и целе реченице претстављају једну целину имамо само могућни израз и реченичне целине. И у томе ја не видим ничег примитивног јер већ готове засебне појмовне речи улазе њих да образују²⁾

5.

Ја сам хтео да покажем само значај синтагма, али сам се морао задржати и на њиховој природи. Мислим да сам довољно показао у чему је *органска* веза између управне и зависне речи (описне и допунске) у синтагмама. Ја се не бих хтео на овоме месту задржавати на питању зашто у неким језицима имамо и конгруенцију или рекцију или, другим речима, нарочите облике да се поменуте синтагме обележе када је *органска* веза међу управном и зависном речју синтагме била довољно јака да свака.

¹⁾ Један од кавкаских језика.

²⁾ Исп. код Трубецког (*Mélanges Bally*, 1939, 76) да су се у неким језицима на Сахалину, суданском језику „ибо“ и сл. развили гласовни процеси којима се синтагматска целина обележава на један начин, а реченична — на други (в. и код мене, О језичкој природи 182).

реч у синтагми буде чврсто везана са својом управном речју. Кад бих хтео говорити о томе, то би значило да улазим у проблеме о постанку наставака уопште, а то би ме далеко одвело. Опште мисли о томе могу се наћи у мојој књизи *О језичкој природи*, стр. 212. Међутим и сам факат што је у другим језицима довољно и само навођење (примицањем) дотичних чланова синтагма па да се тачно зна њихов однос, а опет у другим језицима да се све речи које чине синтагму сливају у једну реч (в. напред стр. 20), — довољно сведоче о значају поменуте органске везе. Овде бих хтео још да изнесем у чему је и нарочити значај синтагма за развитак и разумевање извесних појава у језицима.

Пре свега — у области конгруенције. Познато је да језици који су имали конгруенцију, напр. придева и именице, могу ту конгруенцију и изгубити и не морају је ничим надокнадити. Кад у енглеском језику придеви, после губљења својих наставака фонетским путем, остају са јединим обликом (напр. *great, white, small, fancy, red* итд.) за све родове и све бројеве, то је могуће само тако што се они везују непосредно са потенцијалном особином дане именице дајући један појам, а тај јединствени појам служи даљој служби његовој у реченици. Другим речима, оне улазе у сам појам других речи чинећи са њим целину, а не са оним падежом или бројем у којима се те именице налазе. Овамо долазе и они многобројни језици у којима је онако као што је у енглеском, са том разликом што се за њих не може доказати да су имали конгруенцију па је изгубили, већ је они уопште нису ни имали (исп. турски и др. језике). Тако и у нашем језику могу се употребити напр. турски придеви, који су исто онако непроменљиви као и енглески, у непроменљивом облику уз наше именице различних родова и бројева, напр. *срмали кошуља, кадифли ћечерма* и сл. не добијајући никаквих наставака ни у једном падежу јединине или множине. И то је било могуће само на основу органске везе придева са потенцијалом именица.

И у француском и, делимице, у немачком јез. има сличних појава, напр. *jaune, fidèle* и сл. поред *blanc: blanche, fin: fine* и сл., непроменљиви су у погледу рода. Што се бројева (јединине и множине) тиче и ту има знатно више те непроменљивости у говорном француском језику него што би изгледало на основу писменог језика. У немачком језику имамо у предикату увек један облик (напр. *das Kind ist gut; diese Leute sind angenehm* итд. иако у атрибутој синтагми имамо још *ein gutes Kind, angenehme Leute* итд.). Све је то могуће на основу истог принципа.

Нарочито је велики значај синтагма за развитак падежне системе. Од најстаријих времена можемо констатовати свођење наставака деклинације на мали број падежа. Тако у грчком језику имамо, углавном, четири падежа (сем вокатива), иако се гласови на крају речи добро држе. То долази отуда што су носиоци падежних значења синтагме и докле год се синтагме разликују између себе могу се вршити најразличније промене код облика падежа именице, најразличнија свођења њихова на исте облике, па ипак да се сви падежи добро разликују. Тако напр. под утицајем изједначавања именичких облика које је дошло до тога што су у једно време нашег језика облици двојине почели да значе множину (већ између XII и XV века) изједначили су се потпуно датив, инструментал и локатив множине у промени свих именица, придева, заменица, тј. свих променљивих речи. Па ипак погрешно би било рећи да у множини имамо свега четири падежа (не рачунајући вокатив), иако је несумњиво да имамо свега четири облика. Јер и поред тога што имамо *људима* у дативу, инструменталу и локативу, ти се падежи јасно разликују према синтагмама: *говорио сам људима*; *говорио сам са људима* и *говорио сам о људима*.

Сличног обличког синкретизма има у свакој именовској промени у српскохрватском језику, најмање у два, а каткада и у више падежа. У другим језицима има тог и много више. Напр. у чешком језику именице као *rapí* имају све падеже једнине једнаке, па ипак се тазно зна за који је падеж у даном случају *rapí* употребљено. То се, наравно, зна на основу синтагме у којој *rapí* заузима извештан падеж који се одређује према томе које органско место он испуњује у њој.¹⁾ Зато могу именице бити и непроменљиве, као српскохрватско *доба*, па ипак тачно да се зна како је употребљено²⁾ (од тога *доба*, *томе доба* и сл. уколико се уопште од те именице употребљавају падежи, сем номинатива и акузатива; али се и у номинативу и акузативу код те именице придев слаже са именицом „време“ које претставља значењску садржину те речи). Тако се у енглеском могу употребити непроменљиве именице за различне падеже нашег језика³⁾ јер су синтагме носиоци разлике у њиховим значењима.

Наравно, синтагме не могу бити узрок језичких промена, али оне „допуштају“ да се различни облици једначе према развитку

¹⁾ Исп. О језичкој природи 237.

²⁾ В. Србислава Ковачевић, НЈ нс. II 246 и даље.

³⁾ в. моју књигу О језичкој природи 200 и д.

падежних ознака у целом падежном систему, пошто се од тога ни најмање не мења њихов смисао. Само у случајевима када су синтагме потпуно једнаке, а хтели бисмо да обележимо њима различна значења, морамо додати реч која би то показивала, напр., док у француском имамо падежну синтагму *donnez-moi le pain и du pain*, у енглеском би се морало рећи *give me bread и g. m. some bread*. Ово у исто време показује како је и када је постајало падежно обележавање, које се, једном уопштено, може, после тога, мењати на различне начине, како то закони и односи језичког грађења затраже¹⁾.

Мислим да није потребно истицати огроман значај синтагма за стварање сложеница које могу затим прећи и у просте речи.

Исто онако као што синтагме давањем истог падежног значења омогућавају језичко падежно грађење проширивањем истих облика и тамо где они — према условима језичког стварања (в. напред) — нису потребни²⁾, тако и обрнуто у случајевима када се саме синтагме јављају као носиоци падежног значења никакво нарочито обележавање падежа није потребно. Зато, као што је и напред речено, ако разлике у значењима синтагма не изазивају обличке промене, оне се њима ни у коликој мери и неprotиве.

Синтагмама се у већини случајева може објаснити и јављање засебних различних значења у извесних падежа. Нема никакве сумње да се напр. у наџем језику — а у сличним случајевима то вреди и за друге индоевропске језике — може претпоставити да у генитиву јединине именица мушког рода на старо *-os* (напр. прасловенско **gordos* = срп. град: града), тј. у облицима са *-a*, у том *-a* имамо и стари наставак генитива и стари наставак аблатива (на *-*ōd*), али и без те претпоставке, када би наставак *a* припадао само генитиву, у облицима са њим имали бисмо више значења (припадања, партитивности и сл.); нема никакве сумње да су она добивана захваљујући развитку значења у синтагмама са једним наставком *-a*. Уосталом, ту се можемо позвати и на синтагме са предлозима: напр. *од свег срца* — зар не значи и *свим срцем*, и зар та синтагма не добија значење инструментала или начина, па ипак се генитивни облик у њој не мења. У њој генитив више ништа не значи, већ је синтагма унутрашњим развитком значења дала ново значење; тако напр. инструментал јединине уз предлоге *над, под, пред, за* и сл. који је првобитно значио „за

¹⁾ Обраћам пажњу на разлику међу језичким стварањем и језичким грађењем, в. код мене о томе, О језичкој природи 163, 508, 561—3 и др.

²⁾ Исп. код мене, О језичкој природи 563.

колико је нешто *над* нечим, *под* нечим и сл.“ променио је своје значење у искључиво локално значење „*над* нечим итд.“, и са тим је значењем остало иако се облик инструментала и даље употребљавао. Он ту више није имао никакво друго значење до обележавања диференцијалног односа тих синтагма према другим синтагмама. Из тога се види, колико сам падежни облик има диференцијалну функцију. Или напр. синтагме са аблативним генитивом уз компаративне прилоге (*више куће, ниже пошока*) у вези са глаголима све више губе значење компаративног места и добијају значење искључиво места (напр. *кућа је ниже пошока* и сл.). Колико се већ изгубило значење компаратива показује факат да данас када се уз компаративе обавезно употребљава предлог *од* (*он је виши од мене* и сл.), овде се употребљава генитив без *од* (*брдо је више куће*). Те синтагме имају локално значење и облик генитива и овде служи сада искључиво у диференцијалне сврхе.

Многи би се закључци могли из овога извући. Пре свега то, да се у границама истих обличних синтагма могу развијати значења која припадају, уствари, сасвим другим падежима. Видели смо да у различним генитивним синтагмама, нарочито са предлозима, имамо локативно значење, исто тако да се у синтагмама са предлозима за инструментал (напр. *над, под, за* и сл.) — може развити локативно значење; да се у акузативним синтагмама (*уђућиши на кога = уђућиши коме*) може развити значење намене. У томе правцу наши језици нису још испитани у довољној мери, али добро је познато да је напр. стари индиски граматичар Панини (Pāṇini) груписао све падеже према значењима, тако да је једно значење могло бити обележено са неколико падежних облика. Ако се из тога види бујан развитак унутрашњег значења синтагма, види се такође и то, да наставци нису нимало сметали да се развију и сасвим нова значања, што значи да они и нису имали свога засебног значења у дано време наших језика, иако су првобитно елементи који су улазили у ове облике и могли имати извесно значење. Уствари, ту смо имали синтагматска значења појединих падежа. Зато напр. у француском језику можемо дативом обележити и инструментал (исп. *à la main* значи исто што и *avec la main*, а дошло је од развитка синтагма са предлогом *à*).

Одавде излази да у флексивним језицима падежни наставци немају принудно значење, већ да су увек служили као диференцијална обележја и да нимало нису сметала синтагмама када су оне развијале, увек новим стицајем саставних делова, нова значења. Они су постајали обележја тих нових падежа. Врло је типичан у

том правцу француски генитив који се образује предлогом *de*. Иако је морао првобитно служити као аблативни генитив, он је брзо захватио и сва друга генитивна значења. Како? Просто на тај начин што је постао обележје генитивне синтагме и није се више противио никаквим новим генитивним значењима, већ им је увек служио одмах као диференцијално обележје. Слично имамо и код предлога *à* као обележја датива.

Све нас ово упућује да у свима и морфолошким и синтаксичким питањима која се тичу развитка падежне системе као такве и њених значења у језицима морамо водити стално рачуна о развитку синтагма. Ја ћу тим општим закључком и завршити ово излагање, задовољавајући се тиме што је питање о синтагмама и њихову богатом развитку у језику и само стављено на размисљање свима оним које занима развитак језика у морфолошком и синтаксичком правцу.

А. Белић

R é s u m é

Sur la nature du syntagme

L'auteur insiste sur trois choses:

1. Il distingue absolument le syntagme de la proposition. Le syntagme est une entité parfaite, de nature statique, dont la signification est toute donnée; la proposition est dynamique, toujours en mouvement, se formant au moment même où l'on parle. Le syntagme est caractérisé soit par l'unité de signification — l'énonciation d'un seul concept, soit par l'unité de fonction — toujours une seule pour toutes ses parties; la proposition, au contraire, représente une dualité de concepts librement reliés entre eux ainsi qu'une dualité de fonctions — l'une fondamentale, l'autre déterminant la première. L'auteur est d'accord en cela avec Ries. Il ne l'est pas avec Brugmann pas plus qu'avec Bally qui proposent l'égalité de la proposition et du syntagme.

2. Il souligne l'unité de signification de tous les mots d'un seul syntagme. L'attribut par exemple découvre l'une des qualités potentielles du nom (ex: forêt verte, grande maison etc.); l'objet, l'une des qualités latentes du verbe (ex: le verbe écrire doit avoir un complément direct et ce complément réalisé, la lettre par exemple, nous dit qu'elle est l'objet du verbe en question). Dans les syntagmes à unité de fonction, cette même fonction justement, représente cette liaison entre les différentes parties du syntagme (ex: syntagme sujet: Pierre,

Paul, Marc, tous sont venus — les quatre premiers mots sont reliés par leur rôle de sujet). Il en ressort que tout signe formel de l'unité du syntagme — la concordance, l'emploi de formes de déclinaison spéciales, la place du syntagme par rapport au mot déterminé etc. — représente cette liaison. Il peut n'y avoir cependant aucun signe formel, le syntagme peut s'unir au mot auquel il se rapporte — la liaison organique entre le mot principal et le subordonné, voilà ce qui est l'essentiel. L'auteur considère que les méthodes morphologiques, par lesquelles Ries, Bally et Meščaninov commentent les rapports entre les différentes parties d'un syntagme, n'en sont qu'une expression toute formelle et se réduisent toutes à cette liaison qui peut donc exister sans elle.

3. Il souligne tout spécialement la signification de cette qualité essentielle du syntagme — de la liaison organique entre le mot principal et le subordonné — pour le développement du syncrétisme, principalement dans les langues à déclinaison car c'est dans les syntagmes que se reflètent les changements de signification. Les formes se libèrent donc ordinairement ainsi de leur fonction différentielle. L'auteur démontre l'exactitude de ses théories par un certain nombre d'exemples.